

FR. INNOCENT

Μύθος

★ LUIGI FALCONI ★

ΤΑ ΣΙΓΙΛΛΑ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Σ ἡ γλυπτική καὶ ἡ νομισματολογία, εὖτω καὶ ἡ *σιγιλλογραφία* σκοτεινὴ μέχρι τῆς σήμερον, προσδύνει τώρα μὲ γρήγορα βήματα. Εἰς δὲ τῶν σπουδαιότερων λόγων εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ πρόοδος αὐτῆς εἶνε ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας, ἡ ἐξερεύνησις τοῦ Μεσαίωνος καὶ ἡ ἀνεύρεσις μεγάλου ἀριθμοῦ *σιγίλλων*, εἴτε κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφάς, εἴτε εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς τάφους.

Ἡ μελέτη τῶν τύπων τῶν κεχαραγμένων ἐπὶ τῶν *σιγίλλων* εἶνε πηγὴ πολυτίμων διδαγμάτων, πρὸ πάντων διὰ τὴν γνῶσιν τῆς *θηρησκειτικῆς εἰκονογραφίας*, διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἡθῶν, ἐθίμων καὶ ἐνδυμασιῶν τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι τὰ μεταχειρίζοντο, ἰδίως δὲ τοῦ Μεσαίωνος.

Ἐπὶ τοῦ μεγίστου ἀριθμοῦ Βυζαντινῶν *σιγίλλων* παρίστανται αἱ εἰκόνες τῆς Παναγίας, τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀγίων μὲ ἰδίαν ἕκαστος περιβολήν. Ἀλλὰ *σιγίλλα* ἀπειναντίας ἀπεικονίζουσιν

παραδόξως μεγάλας σκηνὰς τοῦ Πάθους, τῆς Ἀναστάσεως καὶ πλείστων ἄλλων ἐπεισιδίων τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀγίων. Πλείστα προσέτι παριστῶσιν εἰκόνες βεβήλους, μὴ θρησκευτικὰς, μὲ ζῶα ἄγρια, λέοντας, λύκους, τίγρεις, πάνθηρας, ἢ οἰκιακὰ ζῶα, ὡς ἵππους, βόας, πρόβατα, λαγούς, ἢ οἰκόσημα (*emblèmes heraldiques*), ὅπλα ὁμιλοῦντα εἰς ὅποια αἱ εἰκόνες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ἀναγλύφῳ, χύνουν περίεργον φῶς εἰς τὰς μεγάλας ἀρετὰς τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν τοῦ Μεσαίωνος.

Ἀλλὰ ἀκόμη κατόπιν, καὶ ἰδίως τὰ *σιγίλλα* τῶν βασιλέων καὶ πριγκήπων (*sigilla majestatis*) φέρουσι τὴν μορφήν τῶν αὐτοκρατόρων, βασιλέων καὶ πριγκήπων μετὰ τῶν συζύγων των. Περὶ τούτων θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν τῷ ἄρθρῳ μας, διότι αὐτὰ μᾶλλον μᾶς ἐνδιαφέρουν καὶ διότι παρυσιάζουν ἀπὸ καλλιτεχνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως μεγαλειτέραν σπουδαιότητα ἀπὸ τὰ λοιπά.

Ἡ μελέτη λοιπὸν τῶν *σιγίλλων* ἔνεκα τούτου καθίσταται ἀναγκαιοτάτη καὶ ἀνεξάντλητος πηγὴ διὰ τὸν ἱστορικόν. Ἀρκεῖ, πράγματι, καὶ εἰς τὸν ἐπιπολαιότερον παρατηρητὴν νὰ ῥίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ μεγάλου ἀριθμοῦ *σιγίλλων* διαφόρων ἐποχῶν, ὅπως πεισθῇ περὶ τῆς ἀνυπερβλήτου ἀξίας ὅλων αὐτῶν τῶν ποικιλεμνῶν μνημείων, τὰ ὅποια κατορθῶνουν νὰ μᾶς μυσήσουν καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτεμερεῖας τῆς γραφικῆς τέχνης καθ'

ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ Μεσαίωνα καὶ μᾶς πληροφροῦν περὶ τῆς καταστάσεώς των, περὶ τῆς καθ' ἐκάστην ἐποχὴν φύσεώς των, πληροφροῦν φύσεως διαφόρου ἐκείνης τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν τὰ νομίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ τύποι εἶνε μᾶλλον ὁμοιόμορφοι. Πρέπει λοιπὸν νὰ χαίρωμεν διότι ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἔλαβε κατὰ τὰς ἡμέρας μας τόσον μεγάλην ἀνάπτυξιν.

Ἡ ἀρχὴ τῶν σιγίλλων ἀνέργεται εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν τούτων εἰμὴ ἐλάχιστα δείγματα, καὶ ταῦτα ἀκόμη δὲν εἶνε ὁποῖα τὰ ὑποθέτομεν.

Τὰ κυριολεκτικῶς *σιγίλλα*, τοῦτέστι τεμάχια μετὰλλου παριστῶντα τὸν τύπον ἢ τὴν ἀνάγλυφον τῆς εἰκότος, δὲν ὑπῆρχον παρὰ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις, ἀλλ' εἶχον ἀντὶ τούτων λίθους πολυτίμους κεχαραγμένους, ἐνδεδεμένους εἰς δακτυλίους καὶ κατέχοντας θέσιν *σιγίλλων*, κατὰ τὴν μεμνημένην ἐκείνῃν ἐποχὴν.

Ἀλλὰ δὲν εἶχον τὴν αὐτὴν χρῆσιν καὶ σημάειαν τὴν ὁποίαν ἔλαβον κατὰ τὸν Μεσαίωνα, τοῦτέστι ν' ἀφήνουν ἐν ἀποτύπωμα ἐπὶ Ἰσπανικοῦ κηροῦ προσηρμοσμένου διὰ ταινίας εἰς ἔγγραφον δημόσιον ἢ ἰδιωτικὸν ὅπως προσδῶσθαι εἰς αὐτὸ αὐθεντίαν.

Ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, λίθοι σκληροὶ κεχαραγμένοι, παριστῶντες βασιλέα τινὰ τῆς Ἀσσυρίας, μὲ σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς ἢ φανταστικὰ ζῶα παλαιόντα μὲ θεότητά τινα καὶ ἐχρησίμευον ὡς φυλακτά, προστατεύοντα τοὺς φέροντας αὐτά, ἐνίοτε δ' ἐχρησιμοποιοῦντο ὅπως σημεῖωσι τὰ ἀντικείμενα πρὸς διάκρισιν.

Πράγματι, εἰς τὰ μουσεῖα τῶν Παρισίων, τῆς Βιέννης καὶ τῆς Νέας Ὑόρκης, ὅπου εὐρίσκονται αἱ περιφημότεραι συλλογαὶ τῶν *καμμέων*, τῶν πολυτίμων τούτων λίθων, ὑπάρχουσι μερικοὶ οὔτινες, ἐκτὸς τῆς εἰκότος τοῦ βασιλέως μὲ τὴν σχετικὴν ῥῆσιν, φέρουν λέξιν τινὰ, φράσιν τινὰ ὑπεμφαινύσαν τὴν προστατευτικὴν αὐτῶν δύναμιν.

Τῶν λίθων τούτων οἱ Ἕλληνες, λαὸς κατ' ἐξοχὴν καλλιτέχνης, ἔκαμνον συχνότατα χρῆσιν ὡς σιγίλλων, διότι πλεῖστοι τούτων σώζονται μετ' ἐπιμελείας κεχαραγμένοι, φέροντες τὸ ὄνομα ἐκείνου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκον κεχαραγμένοι εἰς τὸ ὁπίσθιον μέρος, τοῦθ' ὅπερ λαμπρότατα τοὺς χαρακτηροῖ. Τοὺς προσήρμοζον εἰς δακτυλίους, τοῦτέστι τοὺς ἐχρησιμοποιοῦν ὡς στολίσματα, ἀλλὰ ταυτοχρόνως μᾶς δεικνύουν ὅτι ἦσαν προσέτι προωρισμένοι νὰ ἀφήνουν τὸ ἀποτύπωμά των ἐπὶ μαλακῆς ὕλης, ἥτοι ἐπὶ κηροῦ ἢ ἐπὶ Ἀσιατικοῦ γύψου (*creta d' Asia*). Καὶ αὐτοὶ εἶνε οἱ ἐπικαλούμενοι *δακτύλιοι σιγίλλοειδεις* (*anelli sigillari*).

Τὰ σιγίλλα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων παρίσταν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰκόνας μυθολογικάς, ἀπλᾶς

κεφαλὰς, ἐνίοτε δὲ καὶ ὀλόκληρον σκηνὴν, ὡς τὴν ἀρπαγὴν τῆς Περσεφόνης.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω σημειωθέντα Μουσεῖα διατηροῦνται μερικοὶ τῶν Ἑλληνικῶν τούτων λίθων, οἱ ὁποῖοι κινοῦν αὐτόχρημα τὸν θαυμασμόν διὰ τὴν λεπτότητα τοῦ σχεδίου καὶ τῆς ἐπεξεργασίας. Οὐδέποτε, εἰς καμμίαν ἐποχὴν, δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερβῇ τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα τῆς γλυπτικῆς οὐδεὶς λαὸς, καίτοι κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἔχομεν *καμμέους* ἐξόχους καὶ αὐτοὺς. Ἐν Νέα Ὑόρκῃ, παραδείγματος χάριν, σώζεται εἰς *καμμέος* παριστῶν τὴν ἀρχαίαν Νέμεσιν ἐν στάσει ἀπειλῆς, μὲ πρόσωπον ῥυτιδωμένον, συνοδευμένην ἀπὸ ὄφιν ἀπειλητικὸν καὶ αὐτόν, ἀλλὰ κάλλους, τελειότητος τοιαύτης, ὥστε νὰ μὴ πιστεύεται ὅτι ἐγένετο ἀπὸ χεῖρας ἀνθρώπου.

Ἐν ἄλλο θαῦμα Ἑλληνικῆς τέχνης εἶνε ὁ *καμμέος* ὁ παριστῶν τὸν θεῖον Μέλαμπον καθ' ἣν στιγμὴν εἶδει φρόνησιν εἰς τὰς τρεῖς θυγατέρας τοῦ Προΐτου, βασιλέως τῆς Τιρύνθος. Αἱ κόραι αὗται, Λυσίπη, Ἰφινόη καὶ Ἰφιόανασα παφρόνησαν ἐξ ὀργῆς τῆς Ἥρας ἣς ἐκαυχῶντο ὅτι ἦσαν ὠραιότεραι. Περιέτρεχον λοιπὸν τὴν Πελοπόννησον, νομίζουσαι ὅτι ἦσαν δαμάλεις. Ὁ πατήρ αὐτῶν ἀπελπισθεὶς ἐκάλεσε τὸν Μέλαμπον, φημιζόμενον ὡς θεῖον ἱατρὸν καὶ ζητεῖ ἀπὸ αὐτοῦ ὅπως δώσῃ εἰς τὰς θυγατέρας του τὴν φρόνησιν. Ὁ Μέλαμπος δέχεται, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον ἵνα ὁ Προΐτος τοῦ παραχωρήσῃ ὡς πληρωμὴν μέρος τοῦ κράτους του.

Ὁ *καμμέος* παριστᾷ τὸν Μέλαμπον καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν θεραπεύει τὰς κόρας ταύτας. Αὗται εἶνε εἰς διαφόρους στάσεις, μὲ τὰ φορέματά των ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Μέλαμπος κρατεῖ αἰωρούμενον τὸ ἐξιλαστήριον θῦμα, ἐν χοιρίδιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀφίνει νὰ χύνεται τὸ θερμὸν αἷμα του ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν νεανίδων. Φαίνεται προσέτι ὁ ἀκόλουθος τοῦ ἱατροῦ καὶ μία νύμφη τῆς κρήνης, τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ μέλλει νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐξαγνισμόν.

Οἱ Ῥωμαῖοι, μεγάλοι μιμηταὶ τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης καὶ μάλιστα οἱ Ἑτρούσκοι, οὔτινες πρῶτοι ἤρχισαν τὸ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπόριον, μεσαζόντων τῶν Φοινίκων, λίαν ταχέως ἐμιμήθησαν τοὺς Ἕλληνας εἰς ὅλα αὐτῶν τὰ ἔργα, κατὰ συνέπειαν καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν. Δὲν ἠρέσθησαν ὅπως μεταφέρουν εἰς Ῥώμην, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος, τὰ ἀριστουργήματά των, οὔτε νὰ ὑποτάξουν τὴν χώραν των καὶ νὰ οἰκισποιοθῶσι μέρος μέγα τοῦ πλοῦτος των, ἀλλ' ἠθέλησαν προσέτι νὰ μιμηθῶσι τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ ἐκείνου μὲ τὸν ὁποῖον εἶχον πολλὰ χαρακτηριστικὰ ὁμοιάζοντα.

Ἴσως δὲν τὰς ἐφθασαν εἰς καμμίαν τέχνην, ἀλλ' ἔσχον ὅμως τὴν δόξαν ὅτι ἐθάδισαν εἰς τὰ

ἔχνη τῶν προγόνων των, ὅτι τοὺς ἠκολούθησαν πολὺ ἐκ τοῦ πληθύνειν καὶ ὅτι τοὺς ἔφθασαν καὶ παρεβλήθησαν μὲ αὐτούς—ὦ, αὐτὸ ναί!—τοῦλάχιστον κατὰ τὴν εὐγλωττίαν.

Ἐν τῇ Γλυπτικῇ, τῇ κατ' ἐξοχὴν λεπτῇ τέχνῃ, οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ πολὺ ὑπέρτερον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν τοῖς ὅχι παρὰ πολὺ, διότι σώζονται ἀντικείμενα ἐπιμαρτυροῦντα τὸ μεγαλεῖον των καὶ ἐν τῷ εἶδει τοῦτω ἀκόμη τῆς τέχνης. Ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὸν μέγαν καμμέον τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θησαυροῦ τῆς Βιέννης ὁ ὁποῖος, ἐν δὲν εἶνε ὁ μεγαλύτερος, ἀλλ' εἶνε οὐχ ἥττον ὁ ὠραιότερος ἐξ ὧν σώζονται μέχρι τῆς σήμερον καὶ ὁ ὁποῖος παριστᾷ τὸν *θρίαμβον* τοῦ *Αὐγούστου*.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἡ συνήθεια τῶν δακτυλίων μὲ πολιτίμους κατεργασμένους λίθους εἶχε γενικευθῇ, καὶ κατ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν ἐγεννήθη ἡ συνήθεια τῶν πρώτων μεταλλίνων *σιγίλλοι* *δακτυλίων* (*anelli sigillari*), μὲ πλάκα ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου εἰς τὴν θέσιν τοῦ λίθου, ἀλλ' ὥς αὐτὸς κατεργασμένην. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῶν ἀληθινῶν *σιγίλλων*, ὅπως τὰ ἐννοούμεν ἡμεῖς.

Οὐχ ἥττον δὲν πρέπει νὰ πιστευθῇ ὅτι ἡ χρῆσις τῶν μὲ μεταλλικὰς πλάκας δακτυλίων ἐγενικεύθη τόσον ταχέως. Τοὺς τοιοῦτους δακτυλίους ἐπροτίμων οἱ βάρβαροι βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τοὺς κατεργασμένους λίθους τῶν Ῥωμαίων μᾶλλον ὥς περίεργα ἀντικείμενα. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Καρολιδῶν (*Carovingi*) κατέστησαν πάλιν κοινοὶ οἱ *σιγίλλοι* *δακτυλίων*.

Μερικὰ ἀποτυπώματα κηροῦ, τεθειμένα ἐν εἶδει σιγίλλων εἰς τὸ βάθος τῶν Καρολιδεῶν διπλωμάτων τὰ ὁποῖα διασώθησαν μέχρις ἡμῶν, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἀναπαρστήσωμεν εἰς τὸ φυσικὸν τὴν χρῆσιν, ἧτις ἐγένετο τότε τῶν χαργμάτων τούτων πλακῶν. Μερικὰ ἐγγραφα τοῦ βασιλεῶς Πιπίνου καὶ τοῦ Καρολμαγνου φέρουν σφραγίδας παριστώσας τὰς κεφαλὰς τοῦ Αὐγούστου, τῆς Ἀρτεμίδος, τοῦ Βάκχου.

Τὸ πρῶτον *σιγίλλον* τοῦ Καρολμαγνου εἶνε μία κεφαλὴ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἐντὸς περιθωρίου ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶνε γεγραμμένος τὸ ἐξῆς ῥητόν :

Christe, protege Karolum, Regem Francorum. (Χριστέ, φύλαττε τὸν Κάρολον, βασιλέα τῶν Φράγκων). Ἐπὶ τοῦ δευτέρου αὐτοῦ *σιγίλλου* παρίσταται τοῦναντίον μία κεφαλὴ τοῦ Διὸς. Ἡ σφραγὶς εἶνε τεθειμένη ἐπὶ ἐγγράφου τοῦ ἔτους 812 καὶ παριστᾷ ἐγγχαράξεις (*intagli*) θαυμασίως κατεργασμένας καὶ διατηρουμένας. Ἐχει τὴν κόμην οὐλὴν, τὸν πώγωνα βροστρυχισμένον, μὲ τὸ *modius* εἰς τὴν κεφαλὴν· τοιοῦτον τέλος τὸν εἰκονίζει, εἶον τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς τὸν ἀπεικόνισαν.

Ὁ Λουδοβίκος ὁ Ἀγαθός, ὁ Πιπίνος βασιλεὺς τῆς Ἀκουϊτανίας, Κάρολος ὁ Φαλακρός, ὁ αὐτοκράτωρ Λοθάριος καὶ οἱ πλείστοι τῶν Καρολιδῶν μεταχειρίζονται ἀκόμη λίθους ἀρχαίους κατεργασμένους πρὸς ἐπιστημοποίησιν τῶν δημοσίων αὐτῶν ἐγγράφων.

Τὸ σιγίλλον τοῦ Λοθαρίου ἦτο ἀπὸ πέτραν χαραγμένην, ἀλλὰ τὸ γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ ἐν ἀποτύπωμα τοῦ ἐπὶ κηροῦ, σωζόμενον εἰς ἐν ἐγγραφον τοῦ ἔτους 977, διατηρούμενον εἰς τὸ Ἑθνικὸν Ἀρχεῖον τῶν Παρισίων. Εἰς τὸ ἐκ μετάλλου περιθώριον (*intelaiatura*), τὸ περιβάλλον τὸν λίθον, ἀναγινώσκεται :

† LOTHARIVS DEI GRACIA REX

(Λοθάριος χάριτι Θεοῦ βασιλεὺς)

Ὁ λίθος ἔπειτα ἐκοσμεῖτο μὲ προτεμὴν, βαρβάρου τέχνης, μὲ τὸ στῆθος σκεπασμένον μὲ περιδῆλημα καὶ μὲ κόμην μακράν, ὀρεκτὰ χαρκτηριστικὴν.

Ἀπὸ τοῦ Γ'. αἰῶνος ἡ χρῆσις τῶν μεταλλίνων σιγίλλων, ἧτις ἔκτοτε δὲν εἶχε τελείως ἐγκαταλειφθῇ, ἤρχισε γενικευμένη, χωρὶς νὰ καταργῇ ἐν τούτοις καθ' ὁλοκληρίαν τοὺς κεχαργμένους λίθους. Οὗτοι διατηρήθησαν διὰ τὰ μικρῶν διαστάσεων σιγίλλα, καὶ πρὸ πάντων διὰ τὰς *παρασφραγίδας* (*contra-sigilli*, ἢ *sigilli in assenza del re*), τούτεστι διὰ τὰ σιγίλλα τὰ τιθέμενα κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ βασιλεῶς.

Καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ πεδῖον διαιρεῖται εἰς δύο κενδιακεκριμένα μέρη : τὸ πρῶτον, τὸ τῶν κυριολεκτικῶς ἀποκαλουμένων *σιγίλλων*, τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ περιφανέστερον, τὸ τεχνικώτερον καὶ τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον καὶ περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἀσχοληθῶμεν ἡμεῖς, καὶ τὸ δεύτερον, τὸ τῶν μικρῶν *σιγίλλων* (*cachets*), τὰ ὁποῖα σχεδὸν οὐδεμίαν συνδαισθητὰ ἔχουσι καὶ τὰ ὁποῖα θὰ παραβλέψωμεν.

Ἡ καταγωγὴ λοιπὸν τοῦ *σιγίλλου* δύναται νὰ συνοψισθῇ κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον : λίθοι κατεργασμένοι, περίεργα, σιγίλλα ἐπὶ λίθων πολιτίμων, σιγίλλοι *δακτύλιοι*, δακτύλιοι μὲ σιγίλλα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου, δακτύλιοι μὲ σιγίλλον πάντοτε μᾶλλον μεγαθυρόμενον καὶ κατόπιν τὸ ἀληθές *σιγίλλον*, τὸ ὁποῖον οὐδὲν κινὸν μὲ τὸν δακτύλιον ἔχει.

(Ἔπεται συνέχεια)

Μετάφρασις Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑ

